

Павло Мірошніченко

кандидат філологічних наук, доцент,
Запорізький національний університет,
Запоріжжя, Україна
ORCID: 0000-0001-7398-2007

МУЖНІСТЬ/ МАСКУЛІННІСТЬ: МЕДІЙНИЙ ОБРАЗ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Тривалий перебіг великої війни загострив в українському суспільстві питання про справедливий розподіл гендерних ролей і обов'язків, які часто-густо автоматично накидають на людину з огляду на її стать. Зауважмо, що про гендерну ідентичність, сексуальну орієнтацію цієї людини здебільшого не йдеться, на них під час воєн традиційно не зважають. Як зауважує О. Стрельник, «під час війни традиційні уявлення про ролі і якості жінок і чоловіків зазвичай закріплюються: від чоловіків очікують, що вони підуть у військо і захищатимуть державу, від жінок – що вони підтримуватимуть чоловіків, котрі воюють, та працюватимуть у тилу. Хоча після 2015 року Україна справді досягла чималого прогресу в питанні становища жінок у професійній армії, важко ігнорувати той факт, що закон України про воєнний стан передбачає мобілізацію цивільних чоловіків і заборону чоловікам (за винятком окремих категорій) залишати країну» [1]. Водночас вона звертає увагу на те, що «таку державну політику слід розглядати в контексті тягlosti військової політики всього періоду незалежності: тільки чоловіки підлягають призову, що, до слова, згідно зі статтею 6 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», не є проявом дискримінації. Під час дії воєнного стану цивільні жінки окремих професій можуть бути мобілізовані, але, за офіційними повідомленнями, з початку війни жодну жінку не було мобілізовано без її згоди» [1].

В українському суспільстві так званий «запит на нормативну мужність» під час великої війни лише зріс. Але ще 2021 р. у матеріалі «Будь мужиком! Чому традиційна маскуліність шкідлива та небезпечна» Марк Лівін, спираючись на дані як закордонних, так і українських соціопсихологічних досліджень, зокрема, на тему місця та досвіду насильства у гендерній соціалізації чоловіків від міжнародної правозахисної організації Amnesty International, як і на думки експертів, звертає увагу широкої аудиторії на проблеми, пов'язані з перетворенням нормативної маскуліності, синонімом якої є «мужність», на маскуліність токсичну. На його думку, «нормативна маскуліність також передбачає обмеження емоційної сфери, агресію як чи не

єдину дозволену емоцію для чоловіків. Як наслідок – схильність до насильницької поведінки. Маскулінність – це гомосоціальність як середовище спілкування чоловіків, тобто чоловічі групи за інтересами» [2]. Автор стверджує, що конкуренція, агресія як домінантна емоція в чоловічому світі, перманентна боротьба за високий статус у суспільстві призводять до того, що в чоловіка може розвиватися так звана «криза маскулінності»: «це нездатність чоловіків відповідати суспільним очікуванням до них. Результатом цього часто стають так звані деструктивні суспільні практики в поведінці чоловіків, що фактично є ознаками токсичної маскулінності. Йдеться про проблематичність прийняття змін або взагалі їхнє заперечення, що втілюється в деструктивних практиках стосовно себе (наркотична й алкогольна залежності, депресії, суїциди тощо) або інших (агресія, насильство)» [2]. Тобто, наголошує Марк Лівін, чоловіки «змушені платити поганим здоров'ям, вищим ризиком смертності, неемоційністю тощо. Це називають платою за привілеї, які мають чоловіки, в порівнянні з жінками» [2].

Тривалий час активна пропаганда «привілейованості» чоловічої статі передбачала послідовне вкорінення в масовій свідомості уявлення про «другорядність», «підлеглість» жінки. В культурних, зокрема літературних, мас-медійних, практиках однією з канонічних оповідей про справжніх чоловіків і жінок є оповідь про захист жінки як прекрасної та слабкої істоти, що є своєрідним, і до того ж «законним», трофеєм для чоловіка-героя/захисника/оборонця. Цей високий і для багатьох реальних чоловіків недосяжний статус/образ, сконструйований і ретрансльований засобами мистецтва та медіа, лишається не просто жаданим, а часто екзистенційно єдиноможливим. Боротьба за право мати його набула наприкінці минулого століття різних токсичних форм, а з розвитком цифрових технологій і мережевої комунікації – цілком конкретних назв і політик, одна з яких «маносфера».

У закордонних дослідженнях «маносфери» останніх років її визначають, як: мережу жінконенависницьких і антифеміністських онлайн-спільнот [3], фрагментована група цифрових спільнот, які просувають жінконенависницькі дискурси [4], відроджений чоловічий рух [5], конгломерат веб-рухів женоненависників, зосереджених на «чоловічих проблемах», які процвітають в Інтернеті [6]. Автори цих наукових розвідок застосовують різні методи та підходи до вивчення феномена «маносфери». Так, авторам дослідження «Еволюція маносфери в інтернеті» вдалося подати її широкомасштабну характеристику. На підставі аналізу майже 30 млн дописів у 6 форумах науковці змалювали вичерпну картину еволюції маносфери в інтернеті у

зв'язках між її різними спільнотами протягом багатьох років. Як зазначають автори дослідження, «ми виявили, що більш м'які та старі спільноти, такі як PickUp Artists та борці за права чоловіків, неабияк поступаються місце більш екстремальним, таким як Incels і Men Going Their Own Way. До того ж, наш аналіз показує, що ці нові спільноти є більш токсичними та женоненависницькими, ніж старі» [6]. Автори іншого дослідження розглядають риси маскулінної ідентичності, що трапляються в субкультурах цифрової маносфери, класифікуючи їх відповідно до дискурсів, які вони пропагують, філософії життя, яку вони приймають, організації, яку вони мають, ефективності, яку вони демонструють, і типу насильства, яке вони здійснюють проти жінок. Ці спільноти/ субкультури вони називають «каналами реакційної маскулінності» та зараховують до них нові спільноти, що з'являються під назвою Red Pill, incels і PUA, які привернули увагу науковців і медіа [4].

13 березня цього року глобального масового інтересу зазнав новий серіальний продукт компанії Netflix «Юнацтво». В ньому йдеться про британського підлітка Джеймі – потерпілого від кібербулінгу та мізогінної інформації з інтернету. Його звинувачують у вбивстві дівчини. Низка матеріалів березня-квітня цього року, зокрема ресурсу BBC, про серіал розкривають насамперед небезпеку впливу риторики і світоглядних практик таких нових спільнот маносфери, як Red Pill, incels та інші, на юних користувачів інтернету й соціальних мереж. Також вони зосереджують увагу на крайній потребі налагодження у взаєминах сучасних батьків із дітьми довірчої комунікації та прогресивного сексуального виховання, щоб запобігати поширенню реакційної маскулінності, мізогінії та фізичному насильству на їхньому ґрунті [7]. Для порівняння: переважна більшість розгорнутих рецензій на серіал «Юнацтво» або ж аналітичних матеріалів із його проблематики від українських медійних ресурсів основну увагу присвячують або ж так званій «проблемі батьків і дітей», браку довіри у їхніх взаєминах, лише почасти згадуючи про поширення практик токсичної маскулінності та мізогінії в інтернеті, як і їхнього негативного впливу на свідомість підлітків. Одним із яскравих прикладів журналістської відповіді на не надто високий попит в української аудиторії на інформацію про маносферу, її ідеологію та пропаганду «цінностей» є рецензія Соні Вселюбської на ресурсі «Українська правда» [8]. Авторка в ній не згадує маносфери зовсім, зосереджуючи увагу на відповідності формально-змістових особливостей стрічки жанру британського соціального реалізму, життєвим проблемам і

міжпоколіннєвим комунікативними розривам у родинях типового «середнього класу на межі» та майстерності знімань фільму «одним кадром».

Список використаної літератури та джерел

1. Стрельник О. Як позиціонувати феміністичний рух і комунікувати тему гендерної рівності в контексті війни? URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/dosvidy-viyny/yak-pozytsionuvaty-feministychnyi-ruh-i-komunikuvaty-temu-gendernoi-rivnosti-v-kontexti-viyny.html> (дата звернення: 20.05.2025).
2. Лівін М. Будь мужиком! Чому традиційна маскулінність шкідлива та небезпечна. URL: <https://www.village.com.ua/village/city/asking-question/318921-scho-take-toksichna-maskulinnist> (дата звернення: 20.05.2025).
3. Rothermel A-K. The role of evidence-based misogyny in antifeminist online communities of the ‘manosphere’. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/20539517221145671> (дата звернення: 20.05.2025).
4. Han X. Mapping the manosphere. Categorization of reactionary masculinity discourses in digital environment. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14680777.2021.1998185?needAccess=true> (дата звернення: 20.05.2025).
5. Barnes M. J., Karim S. M. The Manosphere and Politics. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/00104140241312095> (дата звернення: 20.05.2025).
6. The Evolution of the Manosphere across the Web/ Vol. 15 (2021): Fifteenth International AAAI Conference on Web and social media. URL: <https://ojs.aaai.org/index.php/ICWSM/article/view/18053> (дата звернення: 20.05.2025).
7. Ламч А. Я ніколи не чув про інцелів: підліток обговорює серіал “Юнацтво» з батьками. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cz6dww3466no> (дата звернення: 20.05.2025).
8. Вселюбська С. «Це може статися з будь-якою родиною»: Команда фільму про підлітка-вбивцю “Юнацтво” розповідає, як його створювали. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/recenziya-na-detektivniy-serial-yunactvo-307084/> (дата звернення: 20.05.2025).